

ДОБРОВОЛЧЕСТВОТО КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОСИГУРЯВАНЕ НА РАВЕН ДОСТЪП ДО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ВСИЧКИ

(Резултати от проучване мнението на учители и студенти)

Доц. д-р Стефан Милетиев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Въз основа на данни от проучване мнението на учители и студенти се анализират възможностите на доброволчеството за подпомагане на работата с деца и ученици със специални образователни потребности. Установява се положителното влияние на спортните занимания, които обаче невинаги може да се осъществяват поради липса на подходящи условия. И макар да има свои последователи, доброволчеството все още не е широко разпространено в българското общество. Правят се изводи, че е необходимо да се предприемат реални действия за информиране и включване на млади хора с различни специалности в доброволчески дейности, свързани с интеграцията на деца и ученици с увреждания чрез спорт и допълнителни занимания за водене на здравословен начин на живот.

Ключови думи: деца и ученици със специални образователни потребности; доброволци; приобщаващо образование; спортни дейности; здравословен начин на живот

1. Постановка на проблема

Идеята за осигуряване на равни възможности за образование за всички възниква още в средата на миналия век, бързо се развива и се превръща в световно движение. Преминала през Жомтиен, Тайланд (1990 г.), и Дакар, Сенегал (2000 г.), през 2010 г. в Стратегия „Европа 2020“ тази идея се насочва към осигуряване правото на образование за всички като възможност за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Естественото ѝ продължение днес е тенденцията за устойчива Европа до 2030 година, залегнала в Стратегията „Европа 2030“.

В съответствие с международните документи и европейския път на развитие на нашата страна, Законът за предучилищното и училищното образование регламентира, че всеки български гражданин има право на образование, като приобщаващото образование е неизменна част от правото на образование,

което изисква осигуряване на условия на децата и учениците със специални образователни потребности (СОП) за своевременно, активно и качествено реализиране на това право.

В този контекст целта на настоящата статия е ориентирана към възможности за подкрепа на деца със СОП чрез доброволчески дейности на учители и студенти, организирани по проект „Споделени пространства, толерантност и доброволчество“, финансиран от Европейския съюз чрез Националния план за възстановяване и устойчивост на Република България, проект No BG-RRP-2.004-0008 „Софийски университет – маркер за иновации и технологичен трансфер (SUMMIT)“. В изложението тук се представят някои резултати като част от изследването сред студенти и учители. Въз основа на анализа на отношението и оценката на изследваните лица за доброволчеството при работа с деца и ученици със специални образователни потребности се правят изводи за възможностите за осигуряване на равен достъп до образование на тези деца. Данните показват по-конкретно и какви са нагласите на анкетираните за интеграция на тези деца и ученици чрез спортни дейности и допълнителни занимания за повишаване на двигателната активност и за водене на здравословен начин на живот.

Теоретичните основи на изследването са ориентирани към идеята за равния достъп до образование, като се подчертава връзката с възпитанието, подготвящо съответната социално-психологическа среда за осигуряването и развитието ѝ (Chavdarova-Kostova 2011). Имат се предвид съвременните разбирания за приобщаващото образование (Chavdarova-Kostova 2018). Поставя се акцент върху спорта като феномен от световен мащаб, който е идеалният инструмент за повишаване на осведомеността, разчупване на стереотипи и насърчаване включването на хора с увреждания в обществото (Dzhobova 2018). В този смисъл, изискванията за работа с лица с ограничени възможности се концептуализират в система от принципи на Адаптираната физическа активност като най-общи теоретични положения, обективно отразяващи същността и фундаменталните закономерности на обучението и възпитанието (Kuramshin 1999). Така чрез спортната реализация се осъществява глобалната европейска стратегия за хората с увреждания в личностен, образователен и социален аспект, насочена към подобряване качеството на живот (Nikolova 2006). Споделената отговорност при работа с деца и ученици със специални образователни потребности намира израз във взаимодействието между семейството и педагогическия специалист (Hristozov, Denev, Ivanov 2007). Тези идеи се потвърждават от редица изследвания (Tumanova 2019; Tumanova, Yaneva, Panayotov 2016).

Анализът на българските нормативни документи показва, че институциите в системата на предучилищното и училищното образование осигуряват подкрепа за личностно развитие на децата и учениците съвместно с държавните и местните органи и структури, както и с доставчиците на социални услуги.

Образователните институции самостоятелно разработват и прилагат политики за: подкрепа за личностно развитие на детето и ученика; изграждане на позитивен климат; утвърждаване и развитие на училищната общност.

2. Съдържание на изследването

Целта на настоящото изследване, което е част от работата по посочения по-горе проект „Споделени пространства, толерантност и доброволчество“, е да се установи мнението на учители и студенти за доброволчеството като възможност за подпомагане на приобщаващото образование. В съответствие с това се идентифицират две групи: 1) доброволци – учители и студенти, участващи в дейности за приобщаващо образование, и спортни събития с деца и ученици със СОП; 2) студенти по различни специалности, които не са се включвали в такива дейности.

В проучването участват общо 310 студенти и учители, като 40 от тях са с практика на доброволци в центрове за подкрепа на приобщаващото образование в Бургас, Велико Търново, Добрич, Разград, София, Хасково.

Методологията на изследването се основава върху използването на анкетния метод. Разработени са две анкетни карти. Едната е предназначена за първата група изследвани лица – учители и студенти с практика на доброволци и съдържа 30 въпроса (26 са от затворен тип, като в 9 от тях се допуска възможност за повече отговори, а в 15 има възможност за допълване на отговорите – да се посочи нещо друго; 4 въпроса изискват изцяло свободен отговор). Другата анкетна карта е за втората група изследвани лица и съдържа 10 въпроса от затворен тип, като в 3 от тях има възможност за допълване на отговорите, а 3 допускат повече отговори. Направени са анализ и обобщаване на резултатите от анкетирането.

Въпросите в първата анкетната карта са насочени към разкриване на мнението и оценките на доброволците по основни проблеми във връзка с осъществяване на доброволчески дейности за осигуряване на подкрепяща среда за деца с увреждания чрез спортни занимания и здравословен начин на живот. Те могат да бъдат обособени в няколко тематични блока, което улеснява анализа на отговорите, получени от анкетираните.

В **първия тематичен блок** се включват въпроси с цел да се установи мнението на участниците в изследването за доброволчеството като социален феномен, за собствения им доброволчески труд, за проблеми и стимули в доброволческата дейност.

С **втория тематичен блок** въпроси се цели да се разкрие самооценката на анкетираните за собствените познания за здравословния начин на живот, както и отношението им към него.

Третият тематичен блок въпроси целят да разкрият мнението и оценката на участващите в изследването доброволци за влиянието на здравословния

начин на живот върху процеса на приобщаващото образование, да се изтъкнат пречки и да се направят предложения за усъвършенстване подготовката на децата и учениците със специални образователни потребности за водене на здравословен начин на живот.

В *четвъртия тематичен блок* се обособяват няколко въпроса, чрез които се получава информация за възможностите за спортуване на децата и учениците с увреждания, за влиянието на спортната дейност и за трудности, които срещат тези деца при изпълнение на физическите упражнения.

Петият тематичен блок съдържа въпроси, свързани с мнението на анкетираните за дейностите, подпомагащи образователния процес при деца със СОП, както и с преценката на доброволците за собствената им мотивация за работа, за трудностите, които те срещат при работата с децата, предложението им за усъвършенстване на тази работа, желанието им за повишаване на квалификацията.

Втората анкетна карта е предназначена за студенти, които в момента не са включени в групата на доброволците. Въпросите са насочени към разкриване доколко студентите познават и как оценяват доброволчеството при работа с деца и ученици с увреждания, каква е нагласата им да се включат в доброволчески труд.

Анализът на отговорите на изследваните лица от двете групи позволява да се направят важни изводи за състоянието и перспективите на доброволчеството при работа с деца и ученици със СОП. Макар че извадката не е голяма, събраните емпирични данни са необходимата и достатъчна основа за продължаване на изследванията по тези въпроси и за предприемане на мерки за разширяване на функциите на доброволчеството като социален феномен.

3. Резултати от изследването

Отговорите на въпросите от *първия тематичен блок* при изследване на групата на доброволците показват, че 55% от анкетираните са направили своя избор за участие в доброволчеството в съответствие с професионалните си интереси, други (22,5%) естествено го свързват с потребностите на близки хора, а 20% от изследваните лица заявяват, че смятат това за свой дълг. Повече от половината от участниците (67%) определят доброволческата си дейност като една от най-важните и активни страни на своя социален статус, а и за другите (31%) също може да се каже, че приемат положително това твърдение, макар с отговора си „отчасти“ да не изразяват категорична позиция.

При осъществяване на доброволческата си дейност анкетираните (80%) не отбелязват проблеми, като само някои (15%) признават за такива в отношенията с родителите на децата, а малка част – в отношенията с ръководството на образователната институция, в отношенията с колегите, в овладяване на собствените си реакции. Голяма част от анкетираните (45%) подкрепят

твърдението, че на съвременния етап се осъществява промяна на нагласите в обществото и се утвърждава позитивно отношение към доброволчеството. Повече от половината (55%) обаче не са толкова категорични и могат само „отчасти“ да го приемат. Необходимо е да се отбележи, че стимулирането на доброволческата дейност се осъществява в кръга на семейството (30%), от приятели (27,5%), колегите (22,5%). В много случаи (20%) дори анкетираните не назовават хора или институции, а го отбелязват като вътрешна потребност – „*Правя го, за да помагам с каквото мога*“ / „*Правя го, защото така го чувствам*“.

Получените емпирични данни от първия тематичен блок дават основание да се направи изводът, че в българското общество доброволчеството намира свои последователи, които подчертават важното му обществено значение. Стимулирането на тази дейност обаче все още остава в кръга на близки хора и колеги, като се очаква промяна на нагласите в обществото.

Отговорите *във втория тематичен блок* показват, че голяма част от анкетираните (42,5%) признават, че не са получили в своето образование познания за здравословния начин на живот, като половината от тях все пак декларират, че са усвоили такива познания преди всичко по дисциплината „Спорт“. Това, което те знаят за съвременния модел на здравословен живот, само донякъде ги задоволява. Преценяват, че в различни области им липсват познания: химия, биология, здравно образование, спортна подготовка. Въпреки това обаче голяма част от доброволците застъпват идеята за здравословния начин на живот. Възможност за повишаване на своята работоспособност и за компенсиране на преумората при работа с деца със СОП, те откриват предимно чрез промяна на дейността (70%) и чрез спортуване (45%). Нещо повече, определят себе си като привърженици на здравословния начин на живот (55% са категорични, а 42,5% предпочитат да потвърдят това с отговора „отчасти“). Получените данни показват, че доброволците проявяват и умение да опишат накратко съвременния модел на здравословен начин на живот. Ето някои от тези описания: „*Редовно спортуване, здравословно хранене, липса на стресови ситуации*“ / „*Повече движение за децата*“ / „*Редовно провеждане и участие в часовете по ФВС*“ / „*Спазване на добра лична хигиена, спорт и отдих*“ / „*Балансирано хранене, без преяждане, ограничаване приема на захар, сол, нездравословни мазнини, избягване на тютюнопушенето, наркотици и алкохол, редовни упражнения или някаква друга активност, прием на достатъчно вода, получаване на достатъчно сън, често миене на ръцете, контрол на стреса*“ / „*Учениците да имат базови знания за спазване на дневен режим, режим на хранене, ... използване на помощни и корекционни принадлежности и средства, познания и сексуална култура*“.

От примерите може да се забележи, че някои от анкетираните поставят акцент върху отделни елементи, а други се стремят да обхванат по-цялостно

необходимите дейности. Има и такива, които изразяват критично отношение към възможностите за здравословен живот в съвременните условия: „При наличие на толкова химия и препарати в хранителните продукти, 21. век няма такъв модел“. В някои от представените описания се изтъква само липсата на болести; в други се обръща повече внимание на психическото състояние на човека: „Този начин, при който рискът от развитие на хронични болести е сравнително най-малък“ / „Този начин, при който се чувстваме оптимално пълноценни, жизнерадостни, енергични, продуктивни и позитивни“. Прави впечатление, че когато вниманието на анкетирания се насочи конкретно към компонентите на здравословния начин на живот, те извеждат на предни позиции: редовното спортуване (87,5%) и здравословното хранене (80%); следват: спазване на дневен режим – храна, труд, почивка, сън (60%); липса на стресови ситуации (50%); неупотреба на алкохол, цигари и наркотични вещества (45%); избягване на конфликти (37,5%).

От получените резултати се налага *изводът*, че макар да не са получили достатъчна подготовка и да им липсват някои познания, доброволците подкрепят тази идея и се стремят да изведат от своя опит основни компоненти на съвременния модел на здравословен начин на живот.

Анализът на данните от **третия тематичен блок** показва, че по-голямата част (70%) от анкетирания оценяват високо влиянието на здравословния живот върху процеса на интеграция на децата със СОП. Някои се разколебават, когато трябва да определят този въпрос като един от особено важните въпроси в приобщаващото образование – 55% напълно го потвърждават, 35% – само отчасти, а 10% не го определят така. Отговорите обаче се натрупват, когато се изразява мнение за това, че включването в образователния процес на повече въпроси за здравословния начин на живот ще допринесе за: развиване на компетентности за живота (60%); преодоляване на стреса и умората (57,5%); мотивиране на децата за учене (27,5%); повишаване качеството на обучението (25%). Тези данни се потвърждават и от отговорите на въпроса от какво обучение имат нужда учениците със СОП, за да се развият у тях умения за здравословен начин на живот. На преден план се извеждат: познания за необходимите физически упражнения (57,5%), за рационално хранене и за хигиена на тялото, облеклото и съня (37,5); следват: начини за преодоляване на стреса и умората (30%); за опазване на личното здраве, приемане на лекарства и други медикаменти (27,5%); за принципи и методи за закаляване, за хармония между външните и вътрешните качества (20%); за профилактика на гръбначни изкривявания, плоскостъпие и пр. (7,5%); за възможния спортен травматизъм – причини и профилактика (5%). Резултатите показват, че доброволците всъщност реализират в практиката си отделни компоненти на здравословния начин на живот. Те обаче изтъкват, че в някои случаи тази идея не се споделя от родителите на децата (25%), а друга част от изследваните лица преценяват,

че децата нямат тези възможности (22,5%). Някои са по-критични към себе си и споделят, че им липсва нужната подготовка (12,5%). Малко са тези, които посочват, че децата нямат потребност (7,5%). Необходимо е обаче да се подчертае, с оглед на перспективите на развитие на тази дейност, че почти 1/3 от анкетираните заявяват, че нищо не им пречи в заниманията за здравословен начин на живот при децата със СОП.

Ценни за практиката са и предложенията за усъвършенстване подготовката на децата и учениците за водене на здравословен начин на живот. Анкетираните препоръчват *„визуализация на различни здравословни навици“*, *„чрез пособия за нагледно обучение“*, *„по възможност тези деца да се включат във всички дейности на класа и на училището“*. Прави впечатление, че анкетираните насочват вниманието си и към родителите: *„Повече работа в екип с родителите и семейството, обмяна на опит“* / *„...например обучения, тренинги, „училище за родители“ и др.“*. От резултатите проличава и връзката между описанието на съвременния модел за здравословен начин на живот, което анкетираните правят при отговора на въпросите от предишния тематичен блок, с предложенията, които дават за усъвършенстване на обучението на тези деца: *„Повече занимания на открито. Спортни игри. Практически занимания, свързани с навици и умения за здравословния живот, ... за отрицателното въздействие върху здравето на заседналия начин на живот и дългото стоене пред екрана“* / *„Походи и туризъм. Градинарство. Каране на колело. Плуване“* / *„Необходимост от ежедневни физически упражнения, ... хигиена на тялото и социалните отношения“*.

Данните от този тематичен блок дават основание да се направи извод, че доброволците оценяват положително влиянието на здравословния начин на живот върху приобщаващото образование. И макар да изтъкват различни пречки в заниманията по тези въпроси, те имат нагласа да реализират в своята практика отделни компонентите на здравословния начин на живот с оглед интеграцията на децата и учениците с увреждания.

Според заявеното мнение на анкетираните в **четвъртия тематичен блок** броят на седмичните занимания със спорт клони към високите стойности – всеки ден (50%), 2 – 3 пъти седмично (20%), през ден (7,5%). Не липсват и твърдения, че учениците спортуват само 1 път (5%), а по-голяма част (17,5%) дори декларират, че това се случва много рядко. Местата за спортуване са: в спортен клуб, фитнес център (55%), в парка (32,5%), в училищния двор (25%). Някои от анкетираните посочват като място за спортуване *дома (вкъщи – 22,5%)*. Този отговор, както и отговори като *„ако ресурсният учител ги изведе“*, може да се свържат с информацията, получена от анкетираните (в анализа по-нататък) за недобрата материална база.

Данните показват още, че доброволците изразяват категорично мнението си за положителното влияние на спортната дейност както върху физическото

здраве на децата (90%), така и за психическото състояние, за настроението им (80%). Но повечето от тях посочват, че учениците се затрудняват при изпълнение на физическите упражнения, като само 10% от анкетираните споделят, че техните ученици не срещат трудности. Голяма част от доброволците обръщат внимание върху невъзможността на учениците да изпълняват упражненията според изискванията (50%) или за това, че не познават изпълнението (22,5%). Според някои (20%) натоварването не е по възможностите на тези ученици, те „*правят опит, но няма резултат*“ или „*постигат по-бавно резултати*“ (10%). В някои от отговорите за трудностите се открояват и препоръки: „*упражненията трябва да са елементарни и да ги изпълняват по подражание, т.е. с демонстрация от възрастен*“.

Така получените резултати позволяват да се направят някои по-обща изводи: Децата участват в спортни занимания, спортната дейност влияе положително, но невинаги може да се осъществява поради липса на подходящи условия. Недостатъчна е методическата подготовка на преподавателите във връзка с възможностите на т. нар. *Адаптирана физическа активност*, която осигурява възможности за двигателна активност на всички деца със СОП.

Отговорите на въпросите, включени **в петия тематичен блок**, може да се разглеждат като данни за конкретизиране на доброволческата дейност към целите на приобщаващото образование. Прави впечатление, че мненията са ориентирани към широк кръг дейности, които подкрепят и подпомагат обучението. Анкетираните отново поставят акцент върху спортната дейност (72,5%), като по-нататък се подреждат: разнообразните дейности (52,5%), игрите (37,5%), комуникацията с връстници (30%) и интерактивните занятия (25%); по-общите занимания за здравословен начин на живот (17,5). Събраните емпирични данни потвърждават и високата мотивация на анкетираните (95%) да работят с тези деца. Много голяма част от тях (90%) дори декларираят желание за включване в някои форми за допълнителна квалификация.

Макар повечето от изследваните лица да заявяват, че нямат особени проблеми в доброволческата си дейност (в отговорите от първия блок), както и много от тях да не срещат пречки в заниманията, свързани с някои компоненти на здравословния начин на живот (от отговорите в третия блок), 87,5% от анкетираните заявяват за трудности при свободния отговор на въпроса: *Какви трудности срещате при работата с деца със специални образователни потребности?* Най-общо се посочват такива, които са свързани с образователните субекти и с условията на обучение. Ясно се откроява мнението, че материалната база и липсата на подходяща среда за работа затруднява образователния процес, както и неподходящата адаптация на материали и учебно съдържание. Голяма част от доброволците насочват вниманието и към трудности, които произтичат от заболяванията и уврежданията на децата, от проблемното поведение на някои от тях, от невъзможността им да се включат пълноценно в учебния час.

Не са малко обаче и доброволците, които преценяват, че имат недостатъчна подготовка за работа с ученици със СОП, че ги затруднява определянето на правилния подход в заниманията. Някои от тях споделят притесненията си от невъзможността да се отдели нужното внимание на учениците, както и от „чувство за безпомощност и справяне с поредното предизвикателство“. Има и доброволци, които са по-критични и отбелязват, че понякога основният учител по ФВС няма желание да включи тези деца в часа или пък „трудно се намира кой да ги придружава до спортния обект“. А в някои случаи „родителите имат нереални амбиции“ и „неглижират спортни успехи на децата“. Анкетираните посочват, че затруднения се получават и от страна на институциите. Има и доброволци, които се стремят към обобщения: „Трудностите могат да бъдат различни при всеки отделен случай – липса на подходящи условия, липса на съдействие и/или желание от страна на родители и/или членове на семейството, липса на съдействие от колеги“.

Предложенията за усъвършенстване на работата, които анкетираните доброволци правят при свободния отговор в този тематичен блок, може да се групират според акцентите в тях.

Подкрепа от институциите: „По-голяма подкрепа от институциите“ / „Да има по-добра държавна подкрепа“ / „Всеки град да разполага с оборудвани центрове и ерготерапевти, кинезитерапевти и други специалисти, където децата със СОП да могат да се възползват от услугите“ / „Масов спорт и достъпност до всички общински съоръжения“ / „На първо място трябва да се направи, така че всичко да е достатъчно за тях, като общински басейни, стадиони, зали и др. Имам предвид да е безплатно“.

Материална база: „По-добра архитектурна среда за учениците с физически увреждания. Средата да е достъпна за всяко дете“ / „Осигуряване на достатъчно средства за работа, осигуряване на условия на работа за специалистите, работещи с децата и учениците със СОП, и др.“.

Участие на учениците: „Акцентиране върху участието на учениците в учебните часове. Те трябва да са активни в средата, в която са поставени. Участвайки, придобиват трайни знания и компетентности, които могат да прилагат и извън училището...“ / „Повече изяви и стимули за участие на децата“ / „Необходимо е да се въведат адаптирани спортове в училище за учениците със СОП и тези деца да участват в множество спортни състезания, както връстниците си“.

Работа с родителите: „Включване в процеса на работа и на техните родители, за да са съпричастни и да са преки наблюдатели на случващото се“ / „Работа с родителите за включването им в образователния и спортния процес“.

Методическа подготовка и квалификация: „Повече допълнителни квалификации за работа с ученици със СОП“ / „Повече методически указания

за различни игри и дейности с деца и техните родители“ / „Повишаване на уменията за идентифициране и разбиране на индивидуалностите на всяко дете“.

Промяна на нагласите и отношението: „Промяна в мисленето и приемането на децата със специални образователни потребности“ / „Трябва да гледаме и да се държим с тях като с нормални хора, а не с като хора със СОП“.

Разбира се, не липсват и препоръки от по-общ характер: „да се насочва вниманието на децата към околната среда по-задълбочено“; „да се намали задължителната документация, която отнема много от времето ми“. Общият извод е, че доброволците, макар да са мотивирани за работа и да изразяват готовност за допълнителна квалификация, срещат трудности в образователния процес. Те очакват подкрепа от институциите и от обществото, като цяло. Изразяват надежда за промяна на мисленето и отношението към хората с увреждания с оглед на реално подпомагане и подкрепа на децата и учениците със специални образователни потребности.

Резултатите от анкетирането на втората група (студенти по различни специалности) показват, че по-голямата част от анкетираните (56%) определят доброволчеството като важна дейност, която обаче няма популярност в обществото. Други (33%) пък смятат, че с тези деца и ученици трябва да се занимават само специалисти. А за някои (11%) тя е непозната дейност. Но макар че не са се включвали в доброволчески дейности и нямат познати, колеги, приятели, роднини, които да са правили това, голяма част от анкетираните (67%) заявяват желанието си за участие в доброволчество. Не са малко обаче и тези (31%), които биха се включили, но не знаят как да го направят. Липсата на информация за възможни доброволчески дейности се потвърждава и от отрицателните отговори на студентите на въпроса дали получават такава информация. Желанието им за вероятно участие в доброволчески дейности изглежда не толкова декларативно, когато анкетираните заявяват, че споделят разбирането за включване на партньори без увреждания (доброволци) в процеса на обучението на деца с увреждания, което ще спомогне за: *взаимно уважение и приемане на хората с увреждания; подобряване на социалните взаимоотношения, основаващи се на толерантност; постигане на развиващ ефект, който ще доведе до подобряване начина на живот на децата с увреждания; промяна в благоприятна насока на отношението към проблемите на хората в неравносечно положение.*

Голяма част от студентите, подобно на доброволците, подкрепят и твърдението, че на съвременния етап се осъществява промяна на нагласите в обществото и се утвърждава позитивно отношение към доброволчеството като социален феномен. Веднага след това обаче от емпиричните данни проличава мнението им, че доброволчеството има широко разпростране-

ние по света, но не и в България. А когато трябва да изразят позицията си кои дейности в най-голяма степен подкрепят и подпомагат образователния процес при ученици с увреждания, те се колебаят в преценката си и 44% от тях отговарят, че не знаят. Разбира се, повечето от студентите все пак посочват дейности като: спортната дейност, заниманията за здравословен начин на живот, разнообразните дейности, интерактивните занимания. Голяма част от анкетираните оценяват високо влиянието на здравословния начин на живот върху процеса на интеграция на децата и учениците с увреждания. Налага се изводът, че доколкото доброволчеството не се идентифицира от анкетираните студенти като широко разпространена дейност в нашата страна, то не се реализира масово и активно в процеса на приобщаващото образование.

Изводи и обобщения

1. В българското общество доброволчеството намира свои последователи, които подчертават важното му значение. Все още тази дейност се осъществява от доброволци, които са направили избора си в зависимост от професионалните си интереси, а стимулирането ѝ остава в кръга на близки хора и колеги, като се очаква промяна на нагласите в обществото.

2. Доброволците подкрепят идеята за здравословен начин на живот, макар да не са получили достатъчна подготовка и да им липсват познания. Те имат нагласа да реализират в своята практика отделните му компоненти с оглед на интеграцията на децата и учениците със СОП.

3. Децата и учениците участват в спортни занимания, спортната дейност влияе положително, но невинаги може да се осъществява поради липса на подходящи условия. Необходима е целенасочена методическата подготовка на преподавателите във връзка с възможностите на *адаптираната физическа активност*.

4. Доброволците, макар да са мотивирани за работа и да изразяват готовност за допълнителна квалификация, срещат трудности при работата. Те очакват подкрепа от институциите, както и обществена промяна в мисленето и отношението към хората с увреждания. Имат идеи за усъвършенстване на работата с оглед на реално подпомагане и подкрепа на тези деца.

5. Доброволчеството все още не е широко разпространено в българското общество. Студентите не се включват масово и активно в тази дейност. Те проявяват желание, но им липсва информация. Необходимо е да се предприемат реални действия за информиране и включване на млади хора с различни специалности в дейности, свързани с интеграцията на деца и ученици с увреждания.

6. Практикуването на доброволчески дейности, свързани с приобщаващото образование, предполага натрупан вече опит, въз основа на който да се

подпомогне и усъвършенства този процес чрез взаимодействие на държавни институции и обществени организации.

Благодарности и финансиране

Статията е подготвена с финансовата подкрепа на Европейския съюз чрез Националния план за възстановяване и устойчивост на Република България, проект No BG-RRP-2.004-0008 (SUMMIT), за което авторът изразява благодарност.

ЛИТЕРАТУРА

- ДЖОБОВА, СТ., 2018. *Теоретико-приложни аспекти на спорта за хора с увреждания*. София: Болид инс. ISBN 978-954-394-236-7.
- КУРАМШИН, Ю. Ф., 1999. *Особенности нормирования отношения в спорте с оздоровительной направленностью. Теория и методика*. АФК. ISBN 978-5-9718-0431-4
- НИКОЛОВА, М., 2006. *Спорт и Адаптирана физическа активност за хора с увреждания*. София: НСА. ISBN 978-954-718-183-0.
- ТУМАНОВА, Б.; ЯНЕВА, А.; ПАНАЙОТОВ, Н., 2016. Задоволяване на основни потребности и стремежи чрез занимания със спорт при хора с интелектуални затруднения. В: *Activities in physical education and sport. International Journal of Scientific and professional Issues in Physical Education and sport*, vol. 6, pp. 191 – 193. ISSN 1857-7687 [1857-8950].
- ХРИСТОЗОВ, Х.; ДЕНЕВ, СТ.; ИВАНОВ, Е., 2007. Развитие на леката атлетика сред хора с интелектуални затруднения. Моделът „Отборна лека атлетика“. Велико Търново: I&B LTD. ISSN 1313-244X.
- ЧАВДАРОВА-КОСТОВА, С., 2011. *Идеята „Равен достъп до образованието“ (политически и концептуални основания)*. София: Образование.
- ЧАВДАРОВА-КОСТОВА, С., 2018. Приобщаващо образование – интерпретации и разбираня. *Педагогика*, № 6, с. 743 – 752. ISSN 0861-3982 (Print), 1314-8540 (Online).
- TUMANOVA, B., 2019. Organising swimming lessons for people with disabilities. *Trakia Journal of Sciences*, vol.17, no.1, pp. 689 – 691. Available from: doi: 10.15547/tjs.2019.s.01.112, ISSN TJS (print) 1313-7069, ISSN TJS (online) 1313-3551.

Acknowledgments & Funding

The article was prepared with the financial support of the European Union through the National Plan for Recovery and Sustainability of the Republic of

Bulgaria, project No. BG-RRP-2.004-0008 (SUMMIT), for which the author expresses his gratitude.

REFERENCES

- CHAVDAROVA-KOSTOVA, S., 2011. *Ideyata "Raven dostŭp do obrazovaniето" (politicheski i kontseptualni osnovaniya)*. Sofia: Obrazovanie.
- CHAVDAROVA-KOSTOVA, S., 2018. Inclusive education – interpretations and understandings. *Pedagogika-Pedagogy*, no. 6, pp. 743 – 752 [in Bulgarian]. ISSN 0861–3982 (Print), 1314–8540 (Online).
- DZHOBOVA, ST., 2018. *Teoretiko-prilozhni aspekti na sporta za khora s uvrezhdaniya*. Sofia: Bolid ins [in Bulgarian]. ISBN 978-954-394-236-7.
- HRISTOZOV, H.; DENEV, ST.; IVANOV, E., 2007. Razvitiето na lekata atletika sred khora s intelektualni zatrudneniya. Modelŭt "Otborna leka atletika". Veliko Turnovo: I&B LTD. [in Bulgarian]. ISSN 1313-244X.
- KURAMSHIN, YU. F., 1999. *Osobennosti normirovaniya otnosheniya v sporte s ozdorovitel'noy napravlennost'yu.. Teoriya i metodika*. AFK [in Russian]. ISBN 978-5-9718-0431-4.
- NIKOLOVA, M., 2006. *Sport i adaptirana fizicheska aktivnost za khora s uvrezhdaniya*. Sofia: NSA [in Bulgarian]. ISBN 978-954-718-183-0.
- TUMANOVA, B., 2019. Organising swimming lessons for people with disabilities. *Trakia Journal of Sciences*, vol. 17, no.1, pp. 689 – 691. Available from: doi: 10.15547/tjs.2019. s.01.112, ISSN TJS (print) 1313-7069, ISSN TJS (online) 1313-3551.
- TUMANOVA, B.; YANEVA, A.; PANAIOTOV, N., 2016. Zadovolyavane na osnovni potrebnosti i stremezhi chrez zanimaniya sŭs sport pri khora s intelektualni zatrudneniya. *International Jornal of Scientific and professional Issues in Physical Education and sport*, vol. 6, pp. 191 – 193 [in Bulgarian]. ISBN 1857-7687 [1857-8950].

VOLUNTEERING AS AN OPPORTUNITY TO ENSURE EQUAL ACCESS TO EDUCATION FOR ALL

(Results of a survey of teachers' and students' opinion)

Abstract. The affordances of volunteering to support working with children and students of special educational needs are analyzed on the basis of data from a survey of teachers' and students' opinion. The positive influence of sports activities is established, however, these cannot always be carried out due to a lack of suitable conditions. Although volunteering has its supporters, it is still not widespread in Bulgarian society. The conclusion is that it is necessary to take action to inform and involve young people with different specialties in the practice of voluntary activities related to the integration of children and students with disabilities through sports activities and additional activities stimulating a healthy lifestyle.

Keywords: children and students of special educational needs; volunteers; inclusive education; sports activities; healthy lifestyle

✉ **Dr. Stefan Miletiev, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-2772-0978

Department of Sports

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: smiletiev@uni-sofia.bg